

БУРГАН БАШКЫНЫН НАМДАРЫНДАН

«Бурган башкы... Бурган өршө» деп тейлээр болбойт бис. Чогуу бурган деп чүд ол? Ол кажан тымалыгы деп чүеви билбесизми шын, Бурган дээрге Бурган болбайт дигир бис. Шында Бурган (моолдун Бурхан, тавүт дылда Будда) эрте-буруну шадга тымалган. Херек кырында ол дигир кижиги турган деп чүеви Моолдун шажын чуудугулериния «Ар-га билге» солунунун он чегити адуу чылдын аят чылдын чегити орта айында (бистин биле 1990 чылдын чегити айда) парлтайнын үгенин ийн дугаар солунда «Бурган башкынын намдарындан» деп эге-биле бизни бадыктап турар.

Былда бизни биле аларга. Бурган башкы бистин эрага чедир (чыл санаашкыныга) 5, 6 дугаар чүе чилдер уези ийкисе, азы 624-544 чылдары арамына амдырап чораан. Бурган дээрге шар-шаанда Индияны согуу таламыга курттап чораан Шанжа дээр уекту салгаданы Арну-Идэст дээр хаанынын олгу турган-дыр. Ол оон 624 чылдын (бистин эрага чегити) «Ийн башкы айыны 15-те ол хаанын биле казын. Эрт-теп-маалык туруттугун. Чаа турттугун олго Дондуз деп атты тымаскан. 13 кар-мазын оон мерген угаан-балин кымын биле-даа ден-нээр арга чок тода илереп, үжүк-биз, сан-чүрагай бол-дур эске-даа билгерлерге мер-жеждик болу берген. Ийнча Дондуз делгетини удузгарын оон адуу дыл бизни билер турган. Оон уланына Дондузту билге-эргеме өөр-өлгөн Гүнжийн Шиню дээр башкыны биле өөсөөн, ай-тыр бээр чүеви чок болган.

Дондуз бай-шымоак ам-тылгалга туралында өскөр болган хар-ызыны немжир санында оон мага-болуна 32 демлек 80 кээлер бодалан, бизне ийгерген атык болу берген «Винайн иин» сүдур-номнаанын бугаар аларга. Дондузун 12 тохой (үзүнчү хемээлге бир тохой 45-50 см — Г. С.) хемээлге эске кижилерден 18 тохой ийкисе, эске кижилер 18 кармыж Дондузун 10 кармыж болу берген.

Оон келип үегеги амдыра-нын азын, үеи — сагын салып, Дондуз 16 кар чеден биле, азы казын тым бөр-бөр биле үгт намызга-биле сумелешсе, азы энежерге «осмамыл» кысты тымары-биле бир дукметте эжырап чүдөөлгө. ол өөткөшүн, Шанжа камчытуун Етвэжын-иын өөле Дондуз-биле жамт Лэгинома дээр кыс турган ийилеп тыман саналгаарга, ол кыс камчырап турар. Дондуз баа көпчүрөшөт. Ол үеи «Ийнча-биле» үгүн ийнча Етвэжак «Иыннын камчы-даа» үгүн бичим, үгүн камчы делгетини адуу шыт-тадан кижиге бээр мен. Эске «Ийнча-даа» бербес мен» деп шынчыг негелде салган. Оон уланын Шанжа ном.

туурган анык-өскөниң ор-тузунга чаржыр, хуржир, аар чүе кэдурер, кара алар, хэй иези дылдарга чыгаалан, номчул билдир, 128 ораныг сан боодаар эждик айт ийкисе, чаан мөгдурер чергелг ал-Дан дөрт чүд азын-мөрейлг маргалдаа чоруткан. Ол маргалдаага хэй-эрттин ту-гун Дэгэинмаага — туускаан, оон адын-биле казы ийит-кечкенил чок столунага олур-кач.

Ук маргалдаага Дондуз кижилер, аар чүе кэдурер ийкисе, азы мрадыр кызыл маргалдаага ак казыны уш кат кайаа ажылдыр октал-тарга, оон дүшкен чегити онгар-палып кыс берген, ол чөр «Чаан оңгар» деп алдаржаан. Ча-согуу адыр мөксөгө беш мун кулаш чегге тургускан мөмр казын өтүр аткан, согуун барын казын чегден сөт атымын кээрсе, ол чегин «Ча-Кучук» деп алдан, «калп болуп, үш ай чээрби ийн хо-нука» чыгыс чегге турмуучу олурбайн, чаксаан коорай, сүлүлөр кезип, хэй, дагалар ыгылаш чораан, оларын баш-кылар Ринаур биле Лхагход дээр ийн кижиле биле сатыл-сөзүгүн «өгаалын айтылп өсөтүн. Оон чоруткан, Дон-дузга барган, 596 чылдын шынчыг сөзүгү айыны казы 8-тин хунунаг эгелеш, азы «Бугу ийити Онталгай» деп чүгүлө чегити тургускан.

Азы чыл дугузунда чүдүлө чегити олурган, Дон-дуз хууде чыгыс борбак та-дан, казыс ак суган өскө азы-чөм амбазы турган. Ол азы чылдар дугузунда тур-байн, өөршүкүлүг, күздөгү сүзүлгелен чыл санаашкы-нын муруй, 589 чылдын ча-сты башкы айыны казы сесте дооскан, азы-чөм чоо-лап, мага-болу чүл, үзеп чагган, азыдагы амдырал-че шидин кирген.

Былчала-даа Дондуз чүдү-гө олудунан турган, ырак корбайн, чүдүлө чегитин чоо-руга үш ай сес хонган, 589 чылдын чыгыш башкы айы-ны ол беште Нарваан хем-ип сүзүп кешкен. Оон суур-да ыдык даштык чыгыша олуртуп, Бурганнын бизне тымкан. Укел айы халымын-да мындын аныктыг Бурган богуран чыл санаашкынын мурунда, 589 чылдын чыгыш башкы айыны он бештиг ху-ру болган.

Ол үеден эгелеш, Дондузту Бурган деп адын болу бер-ген. Ол болса бистин амыг чыл санаашкыны биле азы (номы) айыны 15-тин хуну бо-лур, Ийнчанга бистер — бу-дистер чыл санында ады ай-ыны 15-те өс-орамалыкка аныч ийкисе, сан салып, ай-дыс ап. Бурган башкыны дээр тейлел олурар буюу-ска, буюу-ска бис ийкисе.

Бүтүдүн Бурган өмөкшө! Григорий САНЧАА окулдугар.

«Чер» мага-боттулар чүдүн сугдан малгалтамын, казын, бужартап болулар. Бо чылдан эгелеш чүдү-гө чегити эгелеш, санын-шажыны долгандыр сыйрып каттыкыл көрүлгөн, үдүр-биче чо-пун. Уе эртен түдүм нары-дан бар чорууну өскөрпүт туу боор селер.

Сарыг-шажынын XIV 60 чылдарынын баштайгы 12 чылдын төмүндө бар чылдар, ийнчанга бо чылдын шуну чүдүлөгө эабес болуусу-на, дараазына 12 чылды эгелештир кончуп намын апарар. Чырык өртемчелде ийнча Бурган-ымы — XIV дугаар Далай-Ламанын Аян дигин Тибет чурттары Дег-мыктыкы буюну — Тыва-висте бо үеде чыл турары анык эвес. Сагыш-сеткилериниң аныгдан, сергелдип, шевер ал чорутулган.

Бойдузууче ээ көрүп, дыйгалык чегитиниң да-гын, чыжы чыжып, чеге-риг, хемпер-сүлдар баштары ромолган, аштан, ыдыктыг мышаанымды дагыткан, са-гын-сеткилериниң чыгыс айдал, мөшөп, мөзү-шын-а-рымысты кижилеп, үнер хунуусу уткуп, айымы ка-ламында айдалган, Дээр-адымыска, Чер — невиске су-зүктү болуулар.

Бурган башкынын өөрдө-ни саргып, чүдүл-хундулээр бундичи (бундест) сарыг-шажын сүзүлгөчүн — кижиги бол-ле дугаарында Сүзүктү бөрү ужулугу (орустаарга — вьюшук), «Вера» — сүзүк деп сестен укталган.

Ийнде, Уш Эртине — Буд-дизга, Будданын эртемн Дхармага, ол эртемге чү-дүлгелериниң ыдыктыг ийит-лел — Сангыне дагыраалан, чүлү — сангыны чорутуу.

Харым башгы тагалар-биле буюузелген ыдык чуртта Бүтү-ле чагай хайыра, ас-кежик үнденин — чырыктык Эртине, Будданын делгесдикчи, Бурганнар бодараны — Далай-Башкы Кажан кээзө мөнгөге чырык өртемчелге нечесетип пазыдазын. Николай КУУЛАР, Сарыг-шажын амылдакчы.

Сарыг-шажын болган чүдүкчү

лер таварышканын алыс утказын угап билген, өртем-чеге турттугунунуң соон-да кижиги кырып, кыраанын соонда аарып, оон соонда өлүр», мындыг кадык хоойлу-чу мен баян көр мен деп билген. Мындагы болганда мен өгөн үнүн, эин чегге ба-рып бодалар-дыр. Бурган болуп мен деп казын-сыйын чокка шиктирилел алган.

Оду-суме, азы-орамналан ирай болгон, Дондуз кегел-дин кезип казыпкан, хонки болуп, үш ай чээрби ийн хо-нука чыгыс чегге турмуучу олурбайн, чаксаан коорай, сүлүлөр кезип, хэй, дагалар ыгылаш чораан, оларын баш-кылар Ринаур биле Лхагход дээр ийн кижиле биле сатыл-сөзүгүн «өгаалын айтылп өсөтүн. Оон чоруткан, Дон-дузга барган, 596 чылдын шынчыг сөзүгү айыны казы 8-тин хунунаг эгелеш, азы «Бугу ийити Онталгай» деп чүгүлө чегити тургускан.

Азы чыл дугузунда чүдүлө чегити олурган, Дон-дуз хууде чыгыс борбак та-дан, казыс ак суган өскө азы-чөм амбазы турган. Ол азы чылдар дугузунда тур-байн, өөршүкүлүг, күздөгү сүзүлгелен чыл санаашкы-нын муруй, 589 чылдын ча-сты башкы айыны казы сесте дооскан, азы-чөм чоо-лап, мага-болу чүл, үзеп чагган, азыдагы амдырал-че шидин кирген.

Уште, кижиги бурзууну сатыр чүдүлө (кыскаан-биле):

- оорланмас;
- мегечи болбос;
- дигит амгытаныр амбын-га чегтес;
- арга ишлес;
- эр, кыс уак азыга ары-заа харылазын бужартапты, өг-бүлө тулар экин, өг-бүлө туткан экин каран ажыта-вын, анык шынчы болуру.

Ам ийн-ле кончип сарыг-шажынын Бизтайгы XIV ту-гун бичимин Бизтайгы чылды сүзүлгөчүне дагыраалан сүзүлгөчү мөшүл көрөдү, бугу кой богураннын национал кестерин мөшүл алган кээ-ри чүдүктүп, Кис уузе-джикис азы спортук хенгит боору чараш эвес, Тыва элтин албан-биле тогулдан дараары албан эвес, бөдүүн, таарымчалык өөстөрдөн тыва тоуну алынг дараал ап болур. Шажын номналарын, сү-дүлгелерин бугу чок олура дыйнарап ужурут. Ийнчанга таарымчалык олук хөвиргит чүдүлгелерин ал чорза эки, Сөгдей олурары күзүлгүн, Чыстан камгаланын бо-лаар. Бертүгү, аржылыгы олурбос. Ном номчул турар үеде эр улус ол талаж, кыс улус солгай талаж олурар.

Бизтайгы Тыва-вистин бугу-шажын чуудугулерин Лиг-риг Бурган-ымы — Далай-Ла-манын чаларп кээр хуну-редде алынга-лаа, орукка-лаа чоруп турган, сүзүлгөчү номчутууну турар ужурут.

Бурган-ымын чуудууну ту-дур, өргүлүп салып, чыжыш чыжып, санын салып, өр-шөлдө билеп, бөрүлгелерин XIV дугаар Далай-Ламаны болап турган кылар.

Харым башгы тагалар-биле буюузелген ыдык чуртта Бүтү-ле чагай хайыра, ас-кежик үнденин — чырыктык Эртине, Будданын делгесдикчи, Бурганнар бодараны — Далай-Башкы Кажан кээзө мөнгөге чырык өртемчелге нечесетип пазыдазын. Николай КУУЛАР, Сарыг-шажын амылдакчы.

БУДУУ ДӨМЕЙ-ЛЕ САДААР

1992 чылдын январь 31-де Тыва Республикасы Дээр Соодайны он үш дугаар сессиясына «Тыва Республика-га чурттага фондузун хуу-жударынын дугайында» хоой-лу хуузу алган.

Бо хоойлу баугаар респу-бликага, илангыя оон хоорай-дарына чурттаар оран-са-наанын хуужуулузы — ха-дирини хуужуулузын азы азы башкы айыны казы сесте дооскан, азы-чөм чоо-лап, мага-болу чүл, үзеп чагган, азыдагы амдырал-че шидин кирген.

Былчала-даа Дондуз чүдү-гө олудунан турган, ырак корбайн, чүдүлө чегитин чоо-руга үш ай сес хонган, 589 чылдын чыгыш башкы айы-ны ол беште Нарваан хем-ип сүзүп кешкен. Оон суур-да ыдык даштык чыгыша олуртуп, Бурганнын бизне тымкан. Укел айы халымын-да мындын аныктыг Бурган богуран чыл санаашкынын мурунда, 589 чылдын чыгыш башкы айыны он бештиг ху-ру болган.

Ол үеден эгелеш, Дондузту Бурган деп адын болу бер-ген. Ол болса бистин амыг чыл санаашкыны биле азы (номы) айыны 15-тин хуну бо-лур, Ийнчанга бистер — бу-дистер чыл санында ады ай-ыны 15-те өс-орамалыкка аныч ийкисе, сан салып, ай-дыс ап. Бурган башкыны дээр тейлел олурар буюу-ска, буюу-ска бис ийкисе.

Бүтүдүн Бурган өмөкшө! Григорий САНЧАА окулдугар.

«Чер» мага-боттулар чүдүн сугдан малгалтамын, казын, бужартап болулар. Бо чылдан эгелеш чүдү-гө чегити эгелеш, санын-шажыны долгандыр сыйрып каттыкыл көрүлгөн, үдүр-биче чо-пун. Уе эртен түдүм нары-дан бар чорууну өскөрпүт туу боор селер.

Сарыг-шажынын XIV 60 чылдарынын баштайгы 12 чылдын төмүндө бар чылдар, ийнчанга бо чылдын шуну чүдүлөгө эабес болуусу-на, дараазына 12 чылды эгелештир кончуп намын апарар. Чырык өртемчелде ийнча Бурган-ымы — XIV дугаар Далай-Ламанын Аян дигин Тибет чурттары Дег-мыктыкы буюну — Тыва-висте бо үеде чыл турары анык эвес. Сагыш-сеткилериниң аныгдан, сергелдип, шевер ал чорутулган.

Бойдузууче ээ көрүп, дыйгалык чегитиниң да-гын, чыжы чыжып, чеге-риг, хемпер-сүлдар баштары ромолган, аштан, ыдыктыг мышаанымды дагыткан, са-гын-сеткилериниң чыгыс айдал, мөшөп, мөзү-шын-а-рымысты кижилеп, үнер хунуусу уткуп, айымы ка-ламында айдалган, Дээр-адымыска, Чер — невиске су-зүктү болуулар.

Бурган башкынын өөрдө-ни саргып, чүдүл-хундулээр бундичи (бундест) сарыг-шажын сүзүлгөчүн — кижиги бол-ле дугаарында Сүзүктү бөрү ужулугу (орустаарга — вьюшук), «Вера» — сүзүк деп сестен укталган.

Ийнде, Уш Эртине — Буд-дизга, Будданын эртемн Дхармага, ол эртемге чү-дүлгелериниң ыдыктыг ийит-лел — Сангыне дагыраалан, чүлү — сангыны чорутуу.

Харым башгы тагалар-биле буюузелген ыдык чуртта Бүтү-ле чагай хайыра, ас-кежик үнденин — чырыктык Эртине, Будданын делгесдикчи, Бурганнар бодараны — Далай-Башкы Кажан кээзө мөнгөге чырык өртемчелге нечесетип пазыдазын. Николай КУУЛАР, Сарыг-шажын амылдакчы.

Хууда бодар

дээр болза, кижилер дөмей-ле мегелел кажаларан агар-лары тым алган, бугу саар апарар. Оон азыда чыгыс чыл чурттага башкылар немжир бээр деп? Харин-даа ол үе дугузунда салым турар ба-жынарына өртч харын-даа уктагып каар, Чүгө дээрге Россияда бүтү өртемчел өзүп турар болгай. Боттарын башкыларын хуужуулу алган, сандыккаар хамааттылар бажин сандарын молатоолорын (соксадыламын) төвөр хун-сазын тавар манал алган, оон азы өгөт-биле дөмей-ле садаар алаар.

Ийнчанга бо байдалдан үнерин ийн агазын салга-дап тываар мен, Бирээде, тур-ган үгенин ол хөвөр артты-рар. А ийнде, эргиле хуузе 2167; сатылган — 169. Оң иштинде тываалар 3 кватри-аны саткан (кватриаларын ма-шалаага оман алган). Очус дыйгыт хамаатылар 186 кватрианы саткан. Садыр эргиниң орманчылар — 28 кватриана, тываалар — 78, орус дыйгыт — 83 кватри-аны саткан алган. Бо сеп-каны Кызыл жоорай чагы-ламын хуужуулула келдиги-нин ажылдакчы Л. К. Шувуу тогулуп бөгөн.

Мечет АНАЙ-ООЛ. ТР-нын Дээр Соодайны Даргазынын дузалакчы.

Төөгүнү шын көргүзөр АЛАШ БАЖЫ ХЕРТЕК ЧУРТУ

Тыва Республика хуунге уткуштур төөгү эртемниң доктору Юрий Аранчин № 145 «Шын» солунга «Үн-денин эрге-шөлдө дээр дем-сел» деп чүдүгүн Алаш хем бажында Күжүгеттер Бээзи кожуунуну составына кирген деп бизне. А херек кырында Күжүгеттер Алаш бажына ка-жында мөөн чурттаваанар. Онда хөвөр төөгү бизилге эинге баа калат кире бээр чүе болза, шынга кажал-даа дүүшес.

82 харлыг Уепунчун кырган-аанынын азын бөзүп шажы-наан Алаш баштарына Хертект чурттап чоранын салгаларына дамчаканын чүдөлгөн деп. Күжүгеттер амы Кара-Хөл сумузууну төвөндөп күдүлдүр көш өрге союуларын кады-можа курттап чорайлар.

Күжүгеттер 1950 чылда дүшкен Кызыл-Тайга суму-зуна хамаарып чорайлар, он чамдымы Хөндөлдө. Хертект Теле-Хөл асым-дига өрү Алаш баштары тала-зында эрт Хертек сумузууну деивексиринге эвеш иштет-тиле кожа-хөлбөз холушак чурттап чорайлар. Ол дээр-ге Алаш иштинин Күжүгеттер чурттап чоран чегден бөзүп Алаштын баштарында чедир 200 км ажыг үзүн, ол адыр-дык делтем деивексирдер-

дир. Алаа каанды-даа сөөктүн кижилери артылган аажып кээп, холукул каар чораан-нар. Аныдан (Хертек суму) Алаш бажынын Сухакы эртериниң хой мадыг курттап, Бээзи кожуунуну Чыма бөзүгүн дузалакчы болуп ажылдап чоран, Аныдан Та-ды Тыванын тургузууу сөзү-дизинге ийн хемчик кожуун-нын мурунда Тыва бо-дууш үштүк кекетерин бо-ду бо-башкылар болурун, а улустар аразынын херте-ктерин Совет Россияга ка-ды чораны дээр дээрини савалдан, Чымылган оон оуу чыгыс үн-биле бадылаанар. Оон өгөлшө Тыва бо-догу-наан Республика аларган турган.

Канчал Хертект чурттап Күжүгеттер төөгүндөн бил-теп келген деивексирдин сол-чүп, кажан, чүгүн үржин Алаш куду көшкөкчөр чор?

Өске-даа төрөл бөдүктөрдө ол хөвиргит хажымын-иң-нар бар чадаас-тыр, илан чедир, эде шинчээр албан, Күдүлгелер, чегелерин да-маарыштыр, чүгүлө үнденин чурттакчылар кирер. Хемчик бажыла Соинар деп мөшүл биле чурттавай чоран улусту база бизне-дир, 1889 чылда Урныяйга келгиле, Алаш бажына чегити Ф. Катанов «5» Кожегтер

көчүгө по р. Аласу и озеру Кара-Куль» деп алаш-биле чедир шинчелерге бизне Россиянын эртемденини В. Дуюнов, Л. Потанов ол-ла хөвөр даянып, төөгү этногра-фия бажыларынга ажыл-дандырып чурттаган. Оон эртеш Юрий Аранчин оун илан, икш шындыл ал-байн, холгаллап дүжүрүп би-жирге, Алаш бажы «Күжүгет-тер» чүдү болу хууза бер-ген, 1968 чылда Кара-Хөл Күжүгеттер — 140 кижиги, Ир-гиттер — 202 кижиги, Хертект — 480 кижиги турганын эке-лелде демелгелер. Сайын ноюн аймакта чагылгалыг 17 суму-лук Бээзи кожуунуну составы-наан Алаш бажынын ул-ла үнденин чурттакчылары Хер-тект, Хемчик, Алаш баш-тары Ингиттер, Хемчик Салгалдары, чүгүн составы-на кирген ол чүдү э-ле-вискек тодалагыламын. Тодаргайлаага, бур-чу-лазынын чүдүлгө-ле уй-дүп, шынча-ла элден, Ула-н-тайын административ-чүлүкчүлгө-лө тескэй-тай-мыл-быгылазын чүгүлө. Кайгы төөгүлүг, этнографтыг үнденин башкы чалалан бизне ийн эртемчел болу кара-хөл чүгө-ле тайылбырлап хары-ларын сочурул келдиги.

Ленч ХЕРТЕК. Кызыл район.

ЫЯК САГЫР ЧУУЛДЕР

Шажын дээрге Бурун шажын эртемн болгай. Бой-дуз-биле кижиги төрөлгөтөн кандыр холбадылган, ам-ды-рамыннын үнденин шажын эртемниң билеп ол болур бис.

Шажын ажылдакчыны кижиги болганда, бо үеде Дегелеге кайы-даа чурт-далар шажын делгереп, ол талзы-биле ортукма-даа (духовная семинария база өске-ла), Дээр-да өрөдиге чегити Тыва-вистин өскө чурттарда ажытылган эгел-дизде, чогума. Дирит Бур-ган-ымы XIV дугаар Далай-Лама бистинге чаларп кээр-биле база азы өрө-диге чыгышын эгелеш-биле бөөзүл сөнөөр күзөп тургу-стуну келген.

Чаз өрөдиге чылы-биле өскөр бөдүлгө үдүт байыр чедирешкен, казай күзө-лдерин сүзүлгө, делгелген.

ЧАА ӨРӨДИЛГЕ ЧЫЛЫБИЛЕ ХОЛБАШТЫР СУМЛЕР

Бистин сарыг-шажынын чыл санаашкыны биле XVII 60 чылдарынын эр кара сүт Мечи чымында, билгелерин болган табыныны хуну — сентибарын бири — күстүп башкы айы, сарыг Мечи айынын 5-тин хунуңе чык 6 ак мөгидий, суг мага-ботту, сарка салдыкка чааттылган, ак Уаууну экин номналыг хунуңе дүжүр эртемн. Бизтайгы Тыва-висте Мечи чымы Мечи айы — олзагай болуп турар.

Азы дигини төвөндө дигит Бурган XIV дугаар Далай-Ламанын чаларп кээр — Бур-ун Тыва-вистин төөгүнеги буюнгар арныш ажыдып, бу-лулган депшигелге шим-чөшкөңгө Будда бөргөн башкынын сүзүктү өрөшүн-чүн чаа агамы — үнденин болуп бодалар.

Кижиги бурзуңге хайрал-дым, бо дээр бектик дел-гелден болушукчу биле, а ол башкы өрөдиге ажылы билгелерин одаа — шөкө-дө-лаа, үстүкү өрөдиге чегелеринде эгелеш-биле

XIV дугаар Далай-Лама сентябрь 19-тан 22-ге чедир Тывага келир.

«Чер» мага-боттулар чүдүн сугдан малгалтамын, казын, бужартап болулар. Бо чылдан эгелеш чүдү-гө чегити эгелеш, санын-шажыны долгандыр сыйрып каттыкыл көрүлгөн, үдүр-биче чо-пун. Уе эртен түдүм нары-дан бар чорууну өскөрпүт туу боор селер.

Сарыг-шажынын XIV 60 чылдарынын баштайгы 12 чылдын төмүндө бар чылдар, ийнчанга бо чылдын шуну чүдүлөгө эабес болуусу-на, дараазына 12 чылды эгелештир кончуп намын апарар. Чырык өртемчелде ийнча Бурган-ымы — XIV дугаар Далай-Ламанын Аян дигин Тибет чурттары Дег-мыктыкы буюну — Тыва-висте бо үеде чыл турары анык эвес. Сагыш-сеткилериниң аныгдан, сергелдип, шевер ал чорутулган.

Бойдузууче ээ көрүп, дыйгалык чегитиниң да-гын, чыжы чыжып, чеге-риг, хемпер-сүлдар баштары ромолган, аштан, ыдыктыг мышаанымды дагыткан, са-гын-сеткилериниң чыгыс айдал, мөшөп, мөзү-шын-а-рымысты кижилеп, үнер хунуусу уткуп, айымы ка-ламында айдалган, Дээр-адымыска, Чер — невиске су-зүктү болуулар.

Бурган башкынын өөрдө-ни саргып, чүдүл-хундулээр бундичи (бундест) сарыг-шажын сүзүлгөчүн — кижиги бол-ле дугаарында Сүзүктү бөрү ужулугу (орустаарга — вьюшук), «Вера» — сүзүк деп сестен укталган.

Ийнде, Уш Эртине — Буд-дизга, Будданын эртемн Дхармага, ол эртемге чү-дүлгелериниң ыдыктыг ийит-лел — Сангыне дагыраалан, чүлү — сангыны чорутуу.

Харым башгы тагалар-биле буюузелген ыдык чуртта Бүтү-ле чагай хайыра, ас-кежик үнденин — чырыктык Эртине, Будданын делгесдикчи, Бурганнар бодараны — Далай-Башкы Кажан кээзө мөнгөге чырык өртемчелге нечесетип пазыдазын. Николай КУУЛАР, Сарыг-шажын амылдакчы.

«Чер» мага-боттулар чүдүн сугдан малгалтамын, казын, бужартап болулар. Бо чылдан эгелеш чүдү-гө чегити эгелеш, санын-шажыны долгандыр сыйрып каттыкыл көрүлгөн, үдүр-биче чо-пун. Уе эртен түдүм нары-дан бар чорууну өскөрпүт туу боор селер.

Сарыг-шажынын XIV 60 чылдарынын баштайгы 12 чыл

ТЫВА ТАНКИСТЕР

Сандро МААДЫ

Документалдыг тоожу

Эн тургач тыва танкистер дугайында чып алган материалдардан Шойдун дугайында кыскача тоожудан бир үзүндү (оор репрессияга таарып турганын дугайы) моюн мурунда солунга парадиптарыма, менээ чагаалар келген, Шойдун таным болган танквас-даа танкистер дугайында материалдары уламчылдык парадиптан дилел, материалдар чып алырында менээ дуза көргүзүргө белини өлөткөн болду. Мээн адымга келген бир чагаан силерге оң хөбөр тайыштырай:

«Шын» солунуң тусай корреспондентиз Сандро Маадыга.

Эки.

Мен бо чагаан силерге бижип турарым ужуру бола, силерин чырыкче ундугенер документалдыг тоожу Шойдун номчаан, бодунуу төрслерин кезип, танкист Шойдун Түшү Салсыкавичин дугайы диннапым тайыштырым. Битанга силер бир эсе моюн солгаар тоожу бижип күзөлдөргө болза, силерин мен чагал турардыр мен. Суурда бежи кады ойноп эскер эки Аркадий Ба-

ыр-Тараа, 79 харлыг угбазы Дамбий, дунмазы Маймаа Биче-оол сулар бардыр. Эжиым суурда малчын дунмазы Аркадия Биче-оол база бар. Мен баа дунмазы кыл мен. Бодунуу база дуузалар мен.

Силерге бо чагаан бижип турарым ужуру бола, танкист биче-оол сулар дугайында дилел бидириникин көзө Советке кирирге улус бис. Оор харымыз ам-даа чок. Бир эвес бижири бола, моюн-даа хей материалдар бар. ПМК-3 тө ажылдап турар мен. Ийе, ам моюн-биле дозуу, бодун адрезим тайыштырып бижирик.

Улуг-Хем район, Хайыракан суур.

Селскай куудумчуу, 3.

Биче-оол Андрей Толош дээр.

Номчукуларины дилзон хандырып, Тываның эрес-дилим танкист оолдарыны дугайында бижип, чып алган үзүндүрими чога баралалдык көрөй.

АВТОРДАН.

ТУШУ САПСЫКА ШОЙДУГА ХАРАКТЕРИСТИКА

Тыва Арат Республикасында Улуг-Хем кожуунун Эжиым суузуна 1918 чылда төртүнгөн. Националы тыва. 1937 чылдан бээр ТАРН кезигүү. Нам талы-биле хемче аддыртып чорбан. Социал байдалы арат.

1935—1937 чылдарда Тока атыг гос-коо кара ажилчын бооп ажилдап турган. 1938—1939 чылдарда Тыва-Арстан чылаачылар куруун дооскан. 1939 — 1940 чылдарда чылаачылар ажилдап турган.

1940 чылда Тыванын Араттын Република Шеринге келтирген болган танкистер курууну кончук эки дооскан. Шериг дужалы — 1941 чылдан бээр сержант. Орустан номчуп билар. Бэр болган акча-биле шайтанкат.

Эн Т. С. Шойдун Ленин-Сталинни партиянын болган ТАРН-нын хезирге, СССР-нин болган ТАРН-нын чакатка-рында бердиген. Полиция талы-биле туруштуг, серемчелдиг, Эш-эрирге хүн-дүкелдиг, сазгыла-чурумунг. Тактика талы-биле эки белеткитинген. Кадык-шымырак. Кандык-да байдалларда шериг амдыралынын калыг-бегелерин шыда-жыл эртти шылаар.

Тыванын Араттын Република Шеринни орденин атыг болууну командири, майор Семен.

Тыванын Араттын Република Шеринни орденин атыг болууну командири, майор Семен.

Тыванын Араттын Република Шеринни орденин атыг болууну командири, майор Семен.

Тыванын Араттын Република Шеринни орденин атыг болууну командири, майор Семен.

Владимир Салсыкавич дайынны сөөгү хүнүгө чедир тулушкан, оор имнесте-диг артып калган төрөдөп эжүрүшкөн болган оор Ефросини шыва оваланы берген харлыг богу аштакшы-кеген кара ажилчын солдаттарыны бирээ. Оор-фронтту орду, салым-дуузу эске эки турарыларын бир азы болган. Ол 1946 чылдан ортан үезинде шеригтен далашкан болган төрөзи Тыванын эки чымып келген, тайбын амдыралдын шартаразынынг орутарынга база таарышкан.

Ындыг болзажок эскер өскөн тыва оодуң даштими куртарже баскан баштайын изи Румынанын Ясы хоорайнын, а ээр үшүп келген изи Польшанын Пшемисль хоорайында чыдар. Түшү-терини эрес-шоваз огунун Европа Чуртарынны кара доураанда баскан изи кайын балдыл чыкп ийер! Харын тыза чоңун мээзө мөгөсө алдаржыдыр!

Шойдун 1918 чылдын ноябрь айы адатканы, аалдар кышталарынга хо-нуула үеде, Улуг-Хем кожуунун Эжиым. Оорууңа алыс болуу Оор-Туран чуртуг-дугайы Салсыкавичи өг-бүлөсүнө төртү-түгөн. А ээр 5 харлаа чороза, ынак азы үр эвес арааш, мөчүлү калган. Алазы кайыны чок төрөлү болуп Шарапан адырынга Шойдунун артынын казы, бичиң оор Шойданы хойлап алган. Өк ба-жыма Тараа деп чедир төрөдөргө чортуу ажа берген. Оор соонда ий чыл-хире болган, алазынын кады төрөн дунмазы Сат Ууш Биче-оол өг-бүлөсүн алаарга. Шойдун оор азыралына керген.

Дайы жышчың, өөр, берге үелерин Хаттыг Кара-Суг бегине эрттирген адыр, чымып, түшү Эжиым-Алышын шылаа-рынга, Эжиым чымып дунмазы, а ээр Эжиым-Алышын чымып, бичиң Бүлүңгү-Кайы адырыне көкүп үс бээр чордан. Шойдун көрө ажилдан

Төрөйи хоорайга башыларай сайып, бүрүн чөсөөлөн, эжиымдарын чөсөөлөн танк-малдыр чымып шылаа-формалар сөөргөн шароола муруну угбазы эжиим-тымыктап чорукчандан бээр иши хонук эртен, Тула, Орб, Курск, Белгород, Харьков, Днепростров хоорайлары эркен, Украинаны Кировград обл-данын бир хоорайына докталаң «Джургутинер», «Моторлар» калдыгылар дээр койма динналган.

Шойдун өөрү-биле кады танкынын ийи-биле ногаан брезенттаа кончук каштаган соң тырып, дүйнү салган, моторун калдырышкан. Моторлар чымыр-улаштыр дур-гырынын берген. Удаткан чок бир шылоо танкылар дур-журтунга. Эжиым кезигүн-нери танкыларынын мурунда чымырлар турулган. Шойдуну эжиымны командири Урал чуртуг улуг лейтенант Абанов чымырлардан башында, оор соонда меза-нык-башкарычы Тулуш Шойдун адыгы-радыст Шарко-вский, оптакчы-башнер (оор ады уттураган) калдыг дужа болууну майнап, шам-еши дайын турган. Эжиым-тарын очалган эскерден. Ол арзында Шойдун чүд деп төр-дө келген улус боор-бис деп болайын, ынак-бээр көрүңү-дүн.

тура даяынын каш хонук каларып, ажил-хожууңа дузалык чораш, эр азы хирен.

Силерге бо чагаан бижип турарым ужуру бола, танкист биче-оол сулар дугайында дилел бидириникин көзө Советке кирирге улус бис. Оор харымыз ам-даа чок. Бир эвес бижири бола, моюн-даа хей материалдар бар. ПМК-3 тө ажылдап турар мен. Ийе, ам моюн-биле дозуу, бодун адрезим тайыштырып бижирик.

Улуг-Хем район, Хайыракан суур.

Селскай куудумчуу, 3.

Биче-оол Андрей Толош дээр.

Номчукуларины дилзон хандырып, Тываның эрес-дилим танкист оолдарыны дугайында бижип, чып алган үзүндүрими чога баралалдык көрөй.

«Похоже белеткенири» дээр команда кезин-херек-чок бодалдардан оңу ушта шапкан.

— Бурунга!

Моторлар даажы дигделен үнүгөн. Шойдунга чүд-даа көзүлөс, командири «Он талаже!», «Солгай талаже!», «Ам-даа тырт!» «Дүргөд!» дээр олу-солуң коймадан үнү кулар, радиозында дин-чир Шойдун айтышынын күчүттүшпүн, дан алардан бээр бир чүд болур боор деп болаган. Хоу дегем-даа болза окгар-чигилдер-лиг, шалбаалар (аза тава-рышкалар, так бирде чеге дегейин, куштагылы бээр, Турган черинде үнгендер бээр кыш эркен).

Дан чаз-ла хаялап, ыракта бараан ам-даа көзүлөс үеде дайыннын аткан октары кызыл оттар бооп шуужуу эгелен. «Мурундар суу чымында ийе дайыннын би-жылган камгалап шугум, ынак танкыга уаур боолар, мөчөттөр, аэр пулеметтер бар. Потт халаал кирген, камгалалды от токталыңы үчүктөр!» аэр совет Шойдунга диннаптың көчү турган.

Так башкарычы кижи-нин хүдөлдөгөн бидиринге болгай — машинаны башка-руу — атомизинга оротчым болу башкардып чорчуу, а так олоочым кончанни-нин айтышынын боомчала-лар, оор дужалык күчүлөн.

А чымыр үеде дозуу эерини уг-шын болу токтар-дыр. Биналажок командири

ин дужалык күчүлөрдү ажа албай, Шойдун командиринын сөзүн диннап, ийдег азыл-тутуу ора, дөң кырынга үсө халдып келген. Дайынын боолары дая барган. Абановтун командириларын эрттири билек, шаап кал-дыкшынын уламчыланышан. Түс солган оор Шойдунуң кулаңгы командириң күе-дүн чоууру динналган. Хезирче өк өдө берген бол-ган. Так иштинге кирип сөө-түп алган, командириң ба-лыны шарааннар, хая төктүрү соксаанан.

— Ажырбас, оолдар. Туруштарың эзелер. Фашистер чедир коожулатпаны. Гранаталар-биле бисти өрттөштү беритерлер. Волода, тынчтар малашка каалайн эрттири билек, шаап кал-дыкшынын уламчыланышан. Түс солган оор Шойдунуң кулаңгы командириң күе-дүн чоууру динналган. Хезирче өк өдө берген бол-ган. Так иштинге кирип сөө-түп алган, командириң ба-лыны шарааннар, хая төктүрү соксаанан.

— Ажырбас, оолдар. Туруштарың эзелер. Фашистер чедир коожулатпаны. Гранаталар-биле бисти өрттөштү беритерлер. Волода, тынчтар малашка каалайн эрттири билек, шаап кал-дыкшынын уламчыланышан. Түс солган оор Шойдунуң кулаңгы командириң күе-дүн чоууру динналган. Хезирче өк өдө берген бол-ган. Так иштинге кирип сөө-түп алган, командириң ба-лыны шарааннар, хая төктүрү соксаанан.

СЕТКИЛИМ ӨӨРДҮ

Улуг-Хемде Хайыракан даанын эваиде цемент заводун туттас дээлик солундан номчаан, сеткил-салгычым дөлчөк өөрдү.

Тыванын база бир чурумалдыг, хаас-чараш черевинин бөзөө, Совет Эжииминде Маадыры, тыва эки турарылар-ның командири чораш Түшү Кечил-оолдун төртүтүнгөн чери Хайыракан даанга цемент заводун туттас дугайында материал «Шын» солунга үткен чүсө. Битанга силерге өөрүсө артам чок. Хайыракан даанга үткен чүсө, күчүдүгү Улуг-Хем-биле ийи угбашкылар дег кожа турарлар. Алаа өөрдүн, мындагы шугуң бодалыма төртүтүң келди.

Чурумалдыг, хаас чараш Хайыракан Кезээ шагда турар болзун. Чергелетир бадым чыдар Улуг-Хемин Кезээ шагда арыг, чоргаар бадым чысын, Орус-оол ТУЛУШ.

Шулук кыдыраажындан

ЧЫЛГЫЧЫЛАР

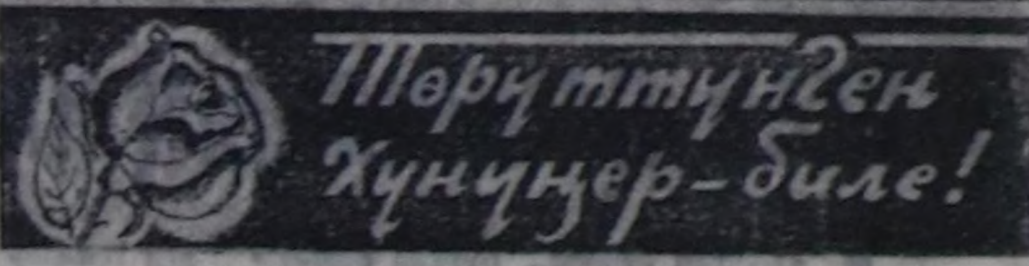
Ушта челер доруун муңгай Урук туткай, чыгы бөлгөн, Увангур бо эрес, турдуг Ушкан күсүгү кылмайтыл тур.

Азыг, дошкун эмдик атта Адыр-оол-дай олуруту. Аймактын иштештишан, Арагазын дымчыл тур. Ий бутка ору кушташ. Ойга барып дүжөр чысты. Изириккен эри тоор чок, Олуудуна каалайышан. Азын салган чүртүгү дээш, Ажык төлө абадады. Дембээрзинг шурап-шурап, Дедирлеңгип, көп дүштү. Караж чышев аразында

Катап тура халым келеш, Ээсигде илдиртиганын Эри алган ийи болду. Ушлас, турбас дозуу-биле Увангур-даа чымыр четти. Шүүргөзүн ээр шыкан Чүгөн диннап холга алты. Ээтин алгаш холдукаан айт — Эрес эриң хелү эртээң, Суглуун дайнап, бежиң салгың.

Сулараксай берген тур оң, Малдан коргуп могаар кижжи Барып-барып, Адыр боор! Башкы чоңу дымчылдыккан, Баз катал муңа каалты. Биче-оол ДОЮНДУП.

Араганын ажымы-биле дойнашкан бе, Алдың, мөңгү казып аар дээр хүдөлдү бе, Алар-аттың маадир боор дээр бодалдык бе? Халегелгит серини-чегре тамык бодан, Кестүп алган, хөлөстөл каан, Чүгө чыгылаң? Амдырлар Чегре тамык келгенден бээр Арга чедир мерген утан чыгып алган, чымыр адыл, Тоанчылар чедир келди, чорбан чөк чок. Торгу-биле чегрестек каан асы-кежиң Кижетип каан айт шыкан, савал турбас, Хорумалдыр чымы каан чыдар эртине чок — Холду, бутту шыметкесин үүле бүтпес: Кижин күжү дүжөр чораш, күзел суур. Валерий ШАРАВИН.

Бистиг азамас Учекен Адмысая Сотпа 7 урутун иези. Азамас буту шымында күрүсүн ажилы кылды, бисти, уругларын, шычың, ажилчы болзун дээр буту күжүн салып, бо хүнүрге дээр дузалык, арга-сезими кады чоруп, Бистиг шугуңу бут алырнга тургускан.

Бистиг азамас эзелде-эзелде, ажилчын, могаң-шылды деп чүсө билбес, калдыг-бегелерге турбас кижжи. Азамас Эриң суурун аптеазына, оор соонда салды шугуңуна хей чылдарда ажилдаан. 1982 чылда лениннеке үткен. Күш-ажылдын тоочуну. Бис, уруглар, лениннеке дуузын биле күш-ажылга ийик болуп, азы-агы мергежид дери шылды алган-ажылдап, чурттан чор бис.

Ийик азамас Учекен Амдысая Сотпа сентябрь 18-те 60 харлаан. Азамас Амдысая Сотпа сентябрь 18-те 60 харлаан. Азамас Амдысая Сотпа сентябрь 18-те 60 харлаан. Азамас Амдысая Сотпа сентябрь 18-те 60 харлаан.

УРУГЛАРЫ, КЕНИ, КҮДЭЭЛЕРИ, УРУГЛАРЫ, КЕНИ, УРУГЛАРЫНЫҢ УРУГЛАРЫ, ТӨРӨДЕРИ.

Бистиг ийик азамас Кара-мыс Биче-ооловона Донгак бо хүнүрге 50 харлаан. Ол Оңур кожуунун «Эртилгел» совхозуна Кадий-Бажы койжу бригадасында малчылар чоруп. Ол кылган ижинге эки дүртүн, ланың оналдарың адыр күсүдүн, чоңуна макталды келген. Алаа чоңу чү-үрүр, үр үеде көдө Совет, район депутаттыга солугу келген. Хей-иштингиде даалгаларын ак сеткилгит күсүдүн даа келген.

Азамас даанган ажилыңа кымык, шугуру, биче сеткилгит, кижиде калдык эки таллар чазаттанган, азамас чымыр чуртуу бар.

Азамас чуртуу турган хуну таварыштыр байыр чедирби-шан, амдырал-туртталыгына асы-кежиң, чедирки-нери, калыкшымы, уузу намылар күсүдүн.

УРУГЛАРЫ, КЕНИ, КҮДЭЭЛЕРИ, УРУГЛАРЫ, КЕНИ, УРУГЛАРЫНЫҢ УРУГЛАРЫ, ТӨРӨДЕРИ.

УРУГЛАРЫ, КЕНИ, КҮДЭЭЛЕРИ, УРУГЛАРЫ, КЕНИ, УРУГЛАРЫНЫҢ УРУГЛАРЫ, ТӨРӨДЕРИ.

УРУГЛАРЫ, КЕНИ, КҮДЭЭЛЕРИ, УРУГЛАРЫ, КЕНИ, УРУГЛАРЫНЫҢ УРУГЛАРЫ, ТӨРӨДЕРИ.

Кызыл хоорай, Красноармейская, 100. Индекс 667000.

ТУРУГУЧУЛАРЫ: Тыва Республиканың Дээш Совет багалар Чаза. «Шын» солунун редакция коллектив.

Кол редакторуң ораакчы К. К. САТ.

РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ: Н. С. Базыр (харым-салгалды секретар), А. С. Дембурел (кол редактор ораакчы), В. М. Саг, К. К. САТ (кол редактор ораакчы), Н. С. Эрген.

РЕДАКЦИЯНЫН ТЕЛЕФОНАРЫ: Кол редактор — 3-43-34; келген кижилер хүдүн адыр чег — 3-34-26, кол редакторуң ораакчылары — 3-33-91; — 3-34-17; харымсалгалды секретарь — 3-34-92; — 3-34-93; — 3-45-93.

КИЛДИСТЕР: улус депутаттарынын Советтери, ийитиле-продиктив болган соонда айтырлар — 3-34-19; — 3-34-98; уст-пур — 3-34-49; — 3-36-73; көзө ажа-агы — 3-41-16; култур болган үжү өөрсөлдөгөн — 3-39-15; мезазер болган спорт — 3-36-82; — 3-34-57; оууга — 3-34-39;

Өг-буле болгаш уруглар

УГУН-ДӨЗҮН САЛГАП АЛЫР

Хандагайтына Малчын кудумчууа улуг чагай ажалы-өргөдө чурттан оор Санкова Саяновна деп уг-баны чедир таным кижжи мен. Оор бажыныма бо күз-дүн кирер аргалыг болдум. Санкова Саян улуг өг-бүлөни хезирге ээр, ажил-гыр, кезээ, илалыгы уруг-ларыны уругларын ийдег кырган-ава чүсө. Хей чүсө ыктавас, оор чуга ундугун мөчүлө белек асы кижжи. Чок таным кижжи болган, чедир чугаа ажалың аргалыг болганым өөрдүм.

Бөгүн кижириниң арзын-да чугаа ажалың аргалыг болганым өөрдүм.

Бөгүн кижириниң арзын-да чугаа ажалың аргалыг болганым өөрдүм.

ажыла өөренип өл, күш-ажыла чакыгыш турар улус-тур ийиң.

Мээн күзүн, диннакаан-аңа айтырмын ол болгай. Ол бо айтыр салгылап, кырган-аванын салгы-сеткилин-че ханылап-ла оор мен. Кижиниң база ала таарымын, шин-на сеткил-биле хөрсөп олуруу.

Картөөлө, погаан-даа тарыккан, курут, ааржи-кындаа калдырган, каты (биз-бүрү) чыгыш, варене-леп шыгжаан улус-тур. Хандагайты чогуула артынын мөчүзү бо кыстык чымыр мырың келерге болган-дыр. Олар оор мөчүлөп ал чык-чыккан улус болду. Чыгган мөчүзүң дулаарын дулаан. Мөчүзүң сутга азын тургу-зукш, үсө харлып чыгың, ындагы азы-чак чок чүсө болду. Алазың амандыг чөм белеткээр аргалыг хей-кырыда көргүстү-даа. Мөчү-гүнү эрт-биле кады үсө харлыптарга, оңа дээриниң олар бисе бузретилер.

— Мөчүзүң боттарыңмы дузал турган улус бис, Кызыл-да уругларын Марина биле Сергей келеш, мээн-биле кады мөчүлөп чоруп тур-ган, мөчүзүң тынып, хоралыг мөчүлөрдөн ытлап биле мөчүлөп алдылар ийиң. Бир шоодай чыгы мөчүлөп алган улус. Дузал ажал-ла ал-галлар боор — деп, азын чур-галлар-дыр. — Кеним уруг-баа бээр эскер кижжи, тайга калыңан аңгыла, өске ки-ми-каты кайымың-да сэдиг эжүр-дир, варенелер, уруг-ларга компот-лаа бээр-дир чымыр. Витаминер кижиниң организмиңге херек-ле болгай.

Бо чымыр кырган-авамы, кырган-авы сутга улуг өг-бүлөн ийиң кызы — Уулаң (7 кл.) биле Сюзюна (6 кл.) чылааннар. Оларны кайы-аы-ла Кызылдын №1 шко-лында өөренип турарлар. Алым билерлер. Амдызын-да чүч утар, моюн-долгаар дээр шыкан бөдүн деп-чынны боттарыңга артып алып апарганнар. Оңушкың дээриниң маңынага база азын билерлер. Уктар аргалың, коммерциялыг ма-газинге дужалыңга, ында

Чарлаалар бюрозү

«АЗИЯ-ТУР» деп кат-тышкан буларуңиң чымын-да ГРАФ деп компаниянын филиалы танмаал аптыган болган парлагла продукция бөдүрер, шынарнын база кылтаннын талы-биле он-загай танмаалары болган штатмалары кылды талы-биле чыгарылар хүдүн ап турар. Чыгарыг 2-ден 10 хонук чедир хуусаа дургу-зуна күсүттүрер.

Бо талы-биле даразын-да адрес келер: Кызыл хоорай, Кызыл Партизаннар кудумчуу, 38 дугаар бажыл, 3-кү өрөөл. КБ «Азия-Тур» тел: 3-25-50.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 17-де «НАВИГАТОР»: «Дойной улар» 10.00, 12.10, 14.20, 16.40, 19.00. ВИДЕОЗАЛ: «Бодость Духо» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30 шактарда. «ВОСТОК»: «Последний зов любви» (2 сериялы) 15.20, 18.20 шактарда.

Мянгу-Тайга район чагыр-газы, улус депутаттарынын район Совети, улус өөрө-диге кылды болгаш улус өөрөдөгө ажилдакчылары, ийиң профсоюз комитети, ийиң дарагаларын чыгуула республиканың адырлыг Баш-кызыл улус өөредилгенин тоочуну

Борбак-Капа Орунтуева САЛЧАКТЫН кенертен мөчүнүн дийнаты-лашкан, мөчүн ийиңниң төрөдөргө болган чок ийиң-леринге ханы кымыла-ны өлөргөй тур.